

РЕЦЕНЗИЯ

от доц. д-р **Ивайло Иванов Найденов**

на дисертацията на

Магдалена Юлиева Крайчева

докторант към Катедра **“Историческо и систематическо богословие”** на
Богословски факултет при СУ “Св. Климент Охридски”

Жена в „свещенство“ – предизвикателство към съвременния юдаизъм

за получаване на ОНС „доктор по богословие”, в професионално
направление **2.4. Религия и теология**; Научна специалност - История на
религиите

Тази рецензия е написана и представена на основание заповед на
Ректора на СУ „Св. Климент Охридски“ РД 38-205/03.04.2017 г., въз
основа на решение на научния съвет (ФС) (Протокол 7/23.03.2017 г.),
както и на решение от заседание на научното жури по процедурата.

Данни за дисертанта и докторантурата:

Докторант Магдалена Юлиева Крайчева е бакалавър по „Счетоводство
и контрол“ на Варненския икономически университет и магистър по
„Философия и култура на Изтока“. От 2013 до 2016 г. Крайчева е
докторант към катедра „Историческо и систематическо богословие“ с
научна специалност „История на религиите“, и работи върху темата „Жена
в свещенство – предизвикателство към съвременния юдаизъм“. Отчислена
е с право на защита на 15.07.2016 г. Изпълнила е успешно индивидуалния
си план.

По време на докторантското си обучение колегата Крайчева участва в различни инициативи на Богословския факултет: Проект „Образование, религия, медии, политика: анализ на реалности“, Докторантски четения и Международен симпозиум в Румъния.

Данни за дисертацията и автореферата

Дисертационният труд съдържа общо 288 печатни страници, които не са стандартни, т.е. не отговарят на изискванията на формат А4, а са с повече знаци, което прави работата по-обемна.

Дисертацията е представена в следните модули: предговор, увод, четири глави, заключение и използвана литература. В съчинение е приложен научен апарат, състоящ се от 740 бележки.

Направеният литературен обзор от 180 съчинения на български език и около 70 чуждоезични съчинения, вкл. набор от електронен ресурс свидетелства за добро познаване на библиографията и научна информираност. Особено положително е отношението към постиженията на родната богословска школа от миналото и днес.

Работата е четивна, езикът и стилът са в духа на академичното писане и книжовната норма.

Авторефератът отговаря на изискванията. Ясно и коректно са очертани основните моменти в увода: актуалност, избор на тема, обект и предмет на изследването, методология, хронологична рамка и историография. Предложени са основните моменти в дисертацията по глави и са отбелязани научните приноси на изследването.

Уводът е добре построен. Както вече бе отбелязано, той е подробно очертан и в автореферата, като отговаря на изискванията и предназначението да даде информация относно актуалността на темата, предмета и обекта на изследването, мотивация, цел, задачи и т.н.

Препоръчително е да се обърне внимание на методологията. Изброените методи са малка част от инструментариума, който колегата ползва. Могат да бъдат добавени херменевтичният и екзегетически метод

(особено след като има тълкуване и изводи от свещените за различните религии Писания), историко-критическият, светоотечески анализ, който се появява макар и рядко.

На увода определено липсва една хипотеза, един поглед напред, едно очакване, как би се развил поставеният проблем. Има ли някакви знаци, за това, че различните общества започват да гледат все по-иначе на проблема.... т.е. дефиниране на хипотеза, не толкова като резултат на изследването, а като добронамерено научно спекулиране за бъдещето на проблема. Този тип заключение се появява в края на автореферата: *„Достъпът на жените до образование върху Тора е най-силният индикатор за настъпващите проблеми. Дали тези промени ще продължат със същата динамика, е спорно. Служението на жените равни е твърде вероятно да остане само със спорадичен и несъществен характер в историята на световното еврейство“*

Симпатичното в увода е историографията, където не просто са изброени имена, а личат тенденции, течения, насоки.

Първата глава предлага важен исторически материал за женското свещенство в историята на религиите. Колегата работи с утвърдени в Историята на религиите термини като: езически култове, авраамитски и неавраамитски религии. Предложеният материал е интересен. Но обобщаването на три групи оставя впечатлението, че има три различни вида отношение, като се очаква във всяка група да е еднакво или подобно... Но това не е така.

В т. 1.3 събирането на трите авраамитски религии в едно не улеснява работата. Напротив. Различното отношение към свещенството не е свързващ елемент, а противопоставящ. В самото християнство съществуват противоречащи си до крайност мнения за женското свещенство. Дори в „Утрехтския съюз“ локалните старокатолически църква имат различно отношение към женското свещенство: приемащи го (холандска, немска и швейцарската църкви) и такива, които не го приемат

– полска и американска. Може да се помисли за по различно деление на материята в Първа глава.

Забележки: Прекалено дълги бележки под черта (98, 99), касаещи Реформисткия юдаизъм, могат да бъдат вкарани в основния текст, тъй като пряко са свързани с него. Би могло да се направи един екскурс за различните прояви на юдаизма и конкретно отношенията им към един или друг въпрос.

Олдама, Естир не са героини от Тора (стр. 16).

Във **Втора глава** дисертантът разглежда „в по-голяма дълбочина свещенството през призмата на юдейската традиция, неговото историческо развитие“ в контекста на събитията през седемдесетте години на новото летоброене, както и чрез релацията „Бог-свещеник-човек“, с което успява да определи особеното място на старозаветния свещеник като медиатор.

Важен за дисертацията е паралелът между свещеник и равин, очертаването на различията между тях. Това е постижимо, като се проследи етимологията на двете думи. Тази, предложена на страница 97 е недостатъчна.

Kohen е деятелно причастие от глаголна форма в Piel и означава - стоя пред нещо, предстоя, стоя отпред с особено отношение, като пиелната форма изразява особен интензитет на действието. Чрез деятелния залог в библейския еврейски език се изразява професия, служение. Думата равин, равин (rab, rabin) произхожда от късния еврейски език и означава водач, големец, велможа (4 Цар. 25:8 – „началник“). Използва се по-скоро като титла, признание за уменията в нещо, притежател на определено знание.

Няма дума за „свещеничка“, но има съществително име в женски род, което произхожда от същия корен khn - kehuna (Изх. 29:9; 40:15, Числа 3:10, 16:10.. Езра 2:62; Неем. 7:64) - събирателно име, преводимо като свещенство, свещеническо служение, свещенически орден (Виж:

Gesenius, W. Hebräisches und aramäisches Handwörterbuch zum Alten Testament, Springer Verlag, 1962, 17 Auflage, S. 335-336.)

Дефинирането на юдаизма, което авторът дава под черта (бел. 188, 189, 190 и 384) е неуместно. Това е величина, която е заложена в заглавието и се очаква да има своето място и изяснение в основния текст.

Някои бележки: свещената тетраграма се изписва с „й“ на български език. В бел. 336/114 стр., където се изяснява думата Танах като производна от имената на трите дяла на Писанието - Тора, Невиим и Кетовим, да се изясни последната буква „х“ като неозвучено „каф“.

Трета глава изяснява различните форми в съвременния юдаизъм и отношението му към жената. В исторически план се проследява ролята и мястото на жената в древен Израил, през погледа на равината и се стига до съвременността. Еманципацията, еврейското Просвещение (Хаскала), крайният индивидуализъм е онази различна среда, в която се развиват бурните промени по отношение на жените в юдаизма. Ако в средновековния период еврейските общности са притежавали съдебна автономия, касаеща всички аспекти на гражданския закон, то с премахването на местната автономия се съкращават равинските правомощия до ритуални въпроси, които касаят молитвата, празниците и кашрут.

Бележка: За талмудическите текстове препоръчвам „ТАЛМУД за всеки. Из учението на иудейските мъдърци“, Ейбрахам Коен, Кибеа, 2011.

Четвърта глава е всъщност стремежът на дисертанта да отговори на въпроса, дали жените равини са компромис с Халаха, или са нова реалност, която е предизвикателство към Закона (Тора). При сравняването на авраамитските религии ясно проличава фактът, че проблемът не е само религиозен, а по-скоро културен, социологически. В Православието въпросът се поставя отвън, той не е вътрешен и се приема по-скоро като провокация. Основните възражения срещу ръкоположението на жени в

юдаизма са: жената не може да бъде духовен водач на Израил, както и не може да бъде едновременно добра съпруга и майка и добър равин. Въпреки това няма единно становище, което да се противопоставя на това въведение.

Научни приноси:

Безспорно темата е дисертателна и в разработката са налице научни приноси. С присъщата си скромност Крайчева изброява три такива: първи опит в родното богословие да се изследва проблемът за жените в равината и всички последици и предизвикателства от това; анализ на явлението жена-равин в контекста на свещенството (най-вече монотеистичното); съчетаване на обективното и апологитичното в един приемлив модел – ограничено възможното в юдаизма и ограничено невъзможното в християнството

Публикации и участия в научни форуми:

„Жена в свещенство“ в ортодоксалните Юдаизъм и Християнство. – БМ, 1, 2013, с. 231-247;

Спасяването на българските евреи: динамика на спекулациите. Пост-християнски контекст и богословски поглед. – Християнство и култура, т.2, състав. Омарчевски, С., 2014, с. 83-100.

Gender Ideology and Contemporary Judaism. – LUCRARILE SIMPOZIONULUI INTERNATIONAL, Craiova, 2015, 252-264.

Под печат:

„Българският“ Йом Кипур и традиционният еврейски мироглед. - БМ

Статусът на жената в съвременния Юдаизъм. -БМ

Заклучение:

Предвид всичко отбелязано до тук, отчитайки дребните недостатъци и безспорните достойнствата на предлаганата работа, предлагам на

уважаемото жури, въз основа на изложението труд на колегата Магдалена Юлиева Крайчева да присъди званието „доктор” по Богословие. На колегата Крайчева препоръчвам да отчете всички забележки, добронамерено направени от журито и колегите и да отстрани грешките преди да издаде труда си..

Доц. д-р Ивайло Найденов

08.06.2017 г., София